

Jsou chlupci od přírody živější a aktivnější než dívky?

Gender, genderová socializace a její role v pedagogice | Lucie Jarkovská

První kapitolu věnujeme teoriím genderové socializace. Lidé často hledají příčinu společenských rozdílů mezi ženami a muži v rozdílech biologických (společenskými rozdíly máme na mysli např. to, že muži a ženy zastávají často odlišná povolání, žánrům je vymezena sféra soukromá a mužům veřejná atd.). V tomto textu si ukážeme, proč jsou biologické argumenty problematické. Nepřispívají totiž k vysvětlení nerovnosti mezi ženami a muži, ale spíše je udržují a potvrzují. Kapitola se též stručně dotkne některých základních sociologických teorií genderu a sociologických konceptů. Jejich osvojení nám může pomoci přistupovat k genderové citlivému způsobu výuky reflexivně a tvůrčím způsobem a také s vírou, že směřování společnosti, ve které žijeme, můžeme sami do velké míry určovat. K genderovým úvahám nás v této kapitole i v následujících textech inspirují dvě učitelky Eva a Zuzana, jejichž předobrazem jsou reálné účastnice seminářů RPPP. Obě jsou ze stejné školy a genderové tematice se nikdy systematicky nevěnovaly. Evu k účasti na seminářích přemluvila Zuzana.

Mě ti kluci někdy dokážou pořádně vytočit. Ty si nikdy nestěžuješ, copak tebe neštvou?

Ale ano, nejhorší je to v 6. C, tam jsou kluci naprosto nezvladatelní. Jsou hrozně neposedi, štrouchnou do holek, jsou neustále slyšet a vidět. Přitom jejich řídním je Honza – a ten agresi nesnáší. Myslím, že je hodně citlivý a empatický. Víš, jak se rozčiluje kvůli sexistickým reklamám nebo poradám typu Výměna manželek... To přece musí mít na ty kluky pozitivní vliv!

Zanedbatelný. S tím nic neradějiš. Kluci mají od přírody v genech boj a soutěživost.

Ale jak to, že zrovna Honza je tak nekonfliktní typ? Chyba v genech? Nebo byl jinak vychovaný?

derové socializace. Lidé často hledají příčinu mužů v rozdílech biologických (společenskými muži a ženy zastávají často odlišná povolání, než mužům veřejná atd.). V tomto textu si ukážeme, jaké jsou příčiny nerovnosti. Nepřispívají totiž k vysvětlení nerovností a potvrzují. Kapitola se též stručně dotýká teorie genderu a sociologických konceptů. Připomínám, že genderově citlivému způsobu výuky se věnuje kniha *Genderově citlivé učení*, ve které žijeme.

Učitelé i v následujících textech inspiřují dvě učitelky. Jsou realně účastnice seminářů RPPP. Obě učitelky se nikdy systematicky nevěnovaly. Evu

Ale ano, nehorší je to v 6. C, tam jsou kluci naprosto nezvladatelní. Jsou hrozně neposední, štouchnou do holek, jsou neustále slyšet a vidět. Přitom jejich třídám je Honza – a ten agresivně nesnáší. Myslím, že je hodně citlivý a empatický. Vů, jak se rozčiluje kvůli sexistickým reklamám nebo pořadům typu Výměna manželek... To přece musí mít na ty kluky pozitivní vliv!

Ale jak to, že zrovna Honza je tak nekonfliktní typ? Chyba v genech? Nebo byl jinak vychováván?

Může výchova ovlivnit rovnost mezi ženami a muži?

Zuzana i Eva chtějí být k dětem spravedlivé. Chtějí být dobrými učitelkami jak pro dívky, tak pro chlapce. Každá však má o světě žen a mužů (chlapců a dívek) odlišnou představu. Eva by se chtěla na semináři dozvědět více o rozdílech mezi dívkami a chlapci, protože se domnívá, že nejlépe může genderové aspekty výuky zvládnout, když je pochopí a bude je respektovat. Kluci a dívky jsou podle ní zásadně a od přírody rozdílní, a proto je třeba k nim také rozdílně přistupovat. Zuzana se naopak domnívá, že dělicí čára ve třídě nevede mezi dívkami a chlapci, ale je mnohem klikatější. Když Eva mluví o tom, že je třeba chovat se k dívkám a chlapcům odlišně – chlapce například zabavit spíše soutěživými hrami, zatímco dívky kooperativními úlohami, protože chlapci a děvčata se podle ní prostě přirozeně uplatňují v jiných typech činnosti, oponuje jí Zuzana názorem, že právě tento odlišný přístup v nich odlišnosti prohloubí a posiluje.

Ač je krátký, dotýká se úvodní dialog Evy a Zuzany množství velmi zásadních témat, která je třeba promyslet, pokud chceme být genderově citlivými vyučujícími a chceme ve své výuce dodržovat principy rovných příležitostí pro dívky a chlapce. Za názory obou učitelek stojí teorie, které se snaží vysvětlit, jak funguje společnost a vztahy žen a mužů v ní.

Esencialismus a konstruktivismus

Za Eviny argumenty stojí tzv. esencialistické teorie. Esencialismus v sociálních vědách je označením pro takové teorie, které tvrdí, že za sociálními jevy stojí vždy nějaké přirozené jádro, které je podmíněné biologicky. Příkladem mohou být právě role žen a mužů ve společnosti. Esencialismus tvrdí, že existuje nějaká objektivní podstata mužství a ženství, přičemž podstatu ženství sdílí všechny ženy a podstata mužství je vlastní všem mužům.

Vyroccnou formou esencialismu je biologický determinismus. Jeho zastánci a zastánkyň jsou přesvědčeni, že náš život je determinován, tedy nezměnitelně naprogramován, náš biologickou podstatou. Ta je podle této teorie výsledkem evoluce a je vysoce funkční pro reprodukci rodu. Jako příklad můžeme uvést tvrzení o mužské nevěře, která je popisována jako reprodukční strategie mužů. Ti jsou podle této teorie vedeni rozmnožovacím pudem k tomu, aby rozmnožili své geny s co nejvíce partnerkami, a proto mají přirozený sklon k nevěře. Naopak pro ženy je z biologicko-reprodukčního hlediska nejvýhodnější, udrželi si jednoho partnera, který jim pomůže vy-

Esencialismus

Příroda

Přirozenost

Geny

Hormony

Biologický determinismus

Konstruktivismus

Kultura

Gender

Teorie sociálního učení

Socializace

Genderové role

Sociální determinismus

chovat a zabezpečit všechny zplozené potomky. Vzhledem k tomu, že v dnešní společnosti jen nepatrné procento sexuálních kontaktů vede k plození dětí, kterému se muži i ženy často spíše brání, je dosti diskutabilní, zda můžeme právě touhou po vlastní reprodukci vysvětlovat lidské chování. Tato teorie je spíše ukázkou toho, jak jsou vědecké argumenty využívány k ospravedlňování existujícího společenského řádu, který je vůči mužům v oblasti sexuality stále o něco shovívavější než k ženám. S těmito teoriemi se setkáváme např. v populárních knihách manželů Peasových (např. *Proč muži neposlouchají a ženy neumějí číst v mapách*), kteří píšou o partnerských vztazích žen a mužů a kteří se domnívají, že pro uspokojivý partnerský život je třeba smířit se s nezměnitelnými rozdíly v chování mužů a žen a neztrácet energii a nervy snahou o změnu. Zásadní problém těchto knih však tkví v tom, že jsou začleny především na čtenářky, nikoli na čtenáře. Především ženy mají mít pochopení a odpovědnost za fungující partnerský vztah. Ženy mají respektovat mužskou odlišnost, která ne vždy odpovídá jejich představám o ideálním partnerovi, zatímco od mužů se příliš očekává. Tím, že Peasovi tréfně a často vtipně popisují skutené tíživou zkušenost mnoha žen, vidí v nich ženy dobrého spojence. Avšak oni ani zástupci dalších autorů a autorek píšících podobným způsobem nenabízejí skutečné řešení jejich problémů. Protože nacházejí příčinu chování v biologické danosti a v evoluci, kterou nelze měnit, nabízejí pouze smíření se s genderovou nespravedlností jako s těžkou neléčitelnou chorobou.

Zuzaniny názory, které se objevily v úvodním rozhovoru, jsou blízké konstruktivistickým teoriím. Ty říkají, že sociální svět, ve kterém žijeme, nám není objektivně dán (Šmausová 2002). Je neustále znovu a znovu utvářen v procesu sociální interakce a komunikace. To znamená, že významy dodáváme věcem, situacím a procesům myslí. Rozdíly mezi pohledy jsou také podle konstruktivistických teorií produktem společností. Konstruktivismus nepopírá, že existují biologické rozdíly mezi muži a ženami. Zároveň ale říká, že to, že se muži a ženy od sebe liší biologicky, nutně samo

Konstruktivismus

Kultura

Gender

Teorie sociálního učení

Socializace

Genderové role

Sociální determinismus

...cecné potomky. Vzhledem k tomu, že v dnešní společnosti vede k plození dětí, kterému se často slouží k vysvětlení toho, proč mají muži ve společnosti větší moc. Avšak síla je zde spíše symbolem, který má legitimizovat (ospravedlnit) genderové hierarchie. Má ospravedlnit to, že ženy (údajně slabší) zaujmají ve společnosti méně prestižní pozice než muži (údajně silnější). Tento argument je však zpochybněným faktem, že mezi samotnými muži neplatí, že ti fyzicky nejsilnější jsou zároveň nejmocnější. Problém spočívá také v tom, že ani objektivně měřitelné rozdíly mezi těly žen a mužů a jejich fyzickými schopnostmi nelze považovat za biologickou danost. Prvotní poměrně nevýznamné rozdíly u novorozenat jsou dále různými sociálními praktikami během života prohlubovány (např. práce na růstu svalové hmoty v posilovně u mužů či držení těla a snižování objemu i hmotnosti u žen), takže ve výsledku je těžké stanovit, co je dáno přírodou a co je výsledkem sociálního působení. Je nepopíratelné, že rozdíly v biologii existují. Když bude muž a žena vykonávat stejný druh tréninku, pravděpodobně dosáhnou oba různých výsledků. Avšak to platí i v případě, kdy budou stejný trénink vykonávat dva muži. Rozdíly mezi dvěma muži můžou být i větší než rozdíl mezi mužem a ženou. V případě žen se však o tomto rozdílu bude mluvit jako o důležitější sociální konstituce než o biologické (např. že slabší tělesná konstituce neumožňuje ženám podávat dostatečný pracovní výkon, a proto mají ženy nižší platy než muži).

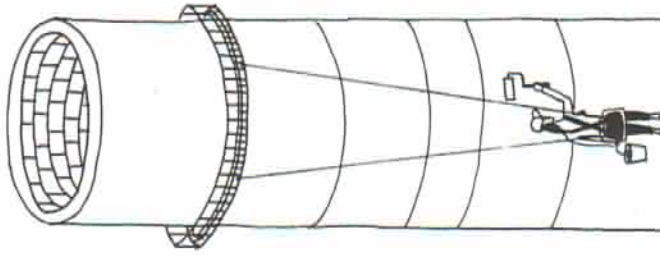
V případě odlišné fyzické zdatnosti dvou mužů nebude tento rozdíl považován za významný pro jejich společenské postavení. Nakonec tedy nejsou tak důležité konkrétní rozdíly ve fyzické stavbě jedinců, ale sociální významy, které se těmto rozdílům připisují (Lambert 2003).

Konstruktivismus a konstruktivismus jsou dvě základní perspektivy pohledu na rozdíly mezi chlapci a dívkami. Ať se sami přikláníte ke stanoviskům jednoho, či druhého z nich, předpokládáme, že vliv výchovy na utváření osobnosti dívek a chlapců, svých zájmů a zálib, nevyklučujete, protože jinak byste si zřejmě nezvolili pedagogiku za své povolání. Tento text by vám měl být nápomocen, aby prostor, ve kterém se snažíte vytvořit životy chlapců a dívek, byl prostorem maximálně spravedlivým.

Úvodní Vzpomínka z dětství

Tato aktivita z oblasti tvořivé dramatiky, kterou si vyzkoušeli účastníci a účastnice, nám může pomoci pochopit prožitky a zkušenosti s genderovou socializací. Jde o proces stávání se ženou či mužem v souladu s tím, jak společnost vnímá a ženství definuje daná kultura.

Úvodní aktivita: Tato aktivita je poměrně náročným dramatickým cvičením, které je určeno do několika fází. V první fázi se pracuje ve dvojicích. Lidé ve dvojici si

střídavě říkají výjevy ze svého dětství vždy slovní formulkou: Když jsem vyrůstal/a v... např. ve Svitavách, padali jsme s bratrem často do řeky Svitavy, a pak jsme hrozně smrděli... Ve druhé fázi se vytvoří skupiny, které ztvární výpovědi jednotlivých lidí (od každé účastnice a každého účastníka jeden výjev) pomocí techniky živých obrazů a rozvíjí je do drobných dramatických etud. V tomto případě je zadáním vybrat ty výjevy, které splňují podmínku stanovenou v následující otázce: Když jsem v dětství svým jednáním vyvolal/a rozruch, neboť jsem dělal/a něco, co běžně kluci/holky nedělají? Po předvedení všech dramatických etud následuje diskuse o genderovém aspektu této aktivity – zaměřujeme se hlavně na odhalování různých forem genderové socializace v našem raném dětství (zdrojem analýzy jsou výpovědi účastnic/účastníků).

Genderová socializace – co nám dala výchova a co předurčila biologie?

Socializací rozumíme proces, ve kterém se dítě (ale i dospělý člověk, určitým způsobem se totiž socializujeme celý život) stává v procesu interakce a komunikace sociální bytostí, která je schopná chovat se jako člen určité skupiny (společnosti). Jde o proces, v němž se stáváme domorodci určitého společenství, tzn. naučíme se, jaká pravidla zde platí, jaké jsou sankce za jejich porušování, jaké praktiky a rituály každodenního života máme vykonávat, abychom mezi ostatní zapadli. Součástí tohoto procesu je i genderová socializace, během které se jedinec stává rozeznatelným jako dívka/žena, či chlapec/muž. Mállokdy si uvědomujeme, že fakt, že ostatní poznají, zda jsme muž, nebo žena, je výsledkem značného úsilí, kterému se učíme od dětství. Mluvíme-li pouze o vzhledu, nedá práci vzpomenout si na to, co všechno máme k dispozici, abychom dali světu najevo, že se cítíme být ženami, či muži. Existuje mužské a ženské oblečení, mužské a ženské účesy, mužský a ženský způsob zdobení, mužský a ženský způsob sezení v tramvaji... To všechno je nejsporný výsledek sociálního působení a učení se. Jedinci, kteří nejsou jasně rozeznatelní, např. lidé, jejichž fyziognomie obličje a postava nedává jasně znát, zda mají být považováni za muže, či ženy, dále osoby procházející terapií vedoucí ke změně pohlaví (tzv. transgendeři), lidé, kteří se oblékají a chovají způsobem obvykle připisovaným druhému pohlaví (tzv. transvestité) apod., se lehce dostávají do nepříjemných situací. Jsou kupříkladu vystaveni podezřívavým pohledům, lidé se vyhýbají komunikaci s nimi atd.

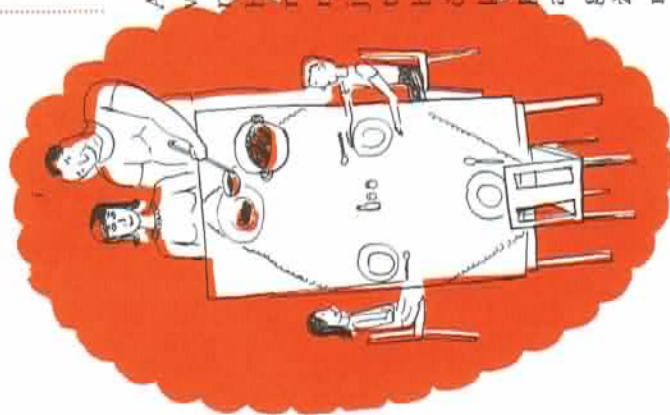
c) vztek – v některých rodičích či prarodičích vzbudí takový výrok homofobní reakci či vztek; vyděsí se, že chlapcův vývoj se neubírá správným směrem a kládou vinu buď primárnímu pečovateli (obvykle matce), či dítěti samotnému (dělá to naschvál, nesnáží se, není schopný se to naučit správně).

Všechny tyto tři druhy emocionální reakce poučí chlapce, který o sobě mluví v ženském rodě, že jde o závažný prohřešek a že být dívkou je buď směšné a hloupé, nebo to přináší starosti. Dítě vidí, že jde o něco víc, než když se splete jindy a řekne například »budu uvidět« místo »uvidím«. Okolí mu dává najevo, že překračovat hranice mezi mužským a ženským je přísně zakázáno. Děti samy se v důsledku genderové socializace mohou stát velmi konzervativními a netolerantními vůči odchýlkám od definované normy.

Jazyk jako zásadní prostředek zachovávání sociálních struktur se všemi jejich sociálními nerovnostmi je dominantním tématem poststrukturalistických teorií. Poststrukturalistické teorie navazují na strukturalismus a přehodnocují ho. Strukturalismus se zajímá především o vazby mezi částmi daného systému a jejich uspořádáním. Nesnáží se analyzovat smysl zkoumaného jevu, ale především jeho vztah k ostatním jevům v systému. Muž tak například může být definován jako ne-žena, ne-pes, ne-chlapec. Strukturalismus se bude více zajímat právě o vymezení vztahu mezi mužem a ženou (chlapcem, psem) než o samotný obsah jednotlivých slov (muž, žena, pes, chlapec). Feministické poststrukturalistické teorie odmítají a překonávají dualistické vnímání světa (odmítají teoretické úvahy založené na duálních protikladech jako tělo a duše, příroda a kultura, mysl a hmota). Poststrukturalistické přístupy vedou k radikální dekonstrukci genderu. To znamená, že gender nevnímají jako danou, samozřejmou, »přirozenou« kulturní nadstavbu biologického pohlaví, ale jako výsledek sociálních praktik. Nekonečné určitým způsobem proto, že jsme ženy, nebo muži. Naopak to, jak konáme, z nás dělá muže a ženy. Gender je soubor očekávání. Ženy a muži se chovají v souladu s těmito očekáváními (např. ženy vystupují submisivně, skromně, muži sebevědomě, protože vědí, že se to od nich očekává), a tím je sami reprodukují (tj. udržují je jako soubor požadavků pro další generace mužů a žen). Poststrukturalismus také kritizuje politiku identit, která formuluje požadavky společně všem ženám. Ženy podle něj totiž nejsou skupinou, kterou by bylo možno jednotně uchopit, popsat, reprezentovat. Gender podle poststrukturalismu nemá žádný konkrétní obsah s určitým smyslem. Je spíše produktem určitého společenského řádu, který ovlivňuje společenské vztahy i chování jednotlivců.

jeme. Chlapce přihlásíme na hokej či fotbal, dívku na gymnastiku nebo na balet. Nároky, které budou trenéři a trenérky na děti klást, budou rozdílné. Mnohé dívky jsou od dětství také tělesně omezovány, nemají takovou volnost jako chlapci, ne dbá se na to, aby se rozvíjel jejich pohybový talent. Některé nesmí např. s partou po setmění ven, jiným rodiče zakazují dělat sporty, které jsou považované za mužské, jako je třeba fotbal. Pokud jim to nezakazují rodiče, nechťejí je třeba mezi sebe brát kluci, kteří si jen tak kopou na hřišti za domem. Existují i dívky, které se z určitých aktivit samy vylučují, protože se obávají, že by kvůli nim nebyly dostatečně ženské, např. nechťejí chodit do plaveckého oddílu, protože se bojí, že si vytrénují příliš velká ramena a nebudou pro muže atraktivní.

Odvolávat se při posuzování ženských a mužských těl na přírodu tedy není tak zcela možné. Biologická těla jsou vždy i těly sociálními. Jsou ovlivněna způsobem stravování a tělesnou aktivitou, což jsou praktiky, které závisí na společenském kontextu. I o tom vypovídá výše zmíněná vzpomínka z dětství, kdy si dívka uvědomuje, že hodně jíst se pro slečnu nehodí a svou sestřenicí a bratrance hodnotí jako děti, které ještě neznají pravidla.

Ani sama biologie nedělá jasnou dělicí čáru mezi skupinou žen a skupinou mužů. Ne vždy je muž vyšší či fyzicky silnější než žena. Ještě složitější je to na úrovni toho, co není běžně pozorovatelné. To, zda je jedinec muž, nebo žena, závisí z biologického hlediska na podobě genitálií, na hormonech (estrogeny a androgeny) a genech (XX, nebo XY). Kromě toho, že jisté malé procento dětí se rodí s genitáliemi, ze kterých nelze zcela jednoznačně určit, zda jsou dívkami, či chlapci, existuje mnoho jedinců, jejichž biologická výbava – genitálie, geny a hormony – není zcela konzistentní. Na to se obvykle nepřijde a takový člověk, ať muž, nebo žena, prožije život, aniž by to vůbec tušil. Smůlu má pouze v případě, že je např. vrcholová sportovkyně. U těch se začaly provádět genetické testy a v případě, že se zjistilo, že genetická výbava sportovkyně je „mužská“, byla taková žena ze závodů vyloučena. Tento příklad zde uvádíme proto, abychom si ukázali, že už základní předpoklad, na kterém stojí esencionalizující a především biologizující teorie odvozující odlišné vlastnosti žen a mužů od biologické výbavy, je pochybný. Sama biologie od sebe totiž kategorii mužů a kategorii žen nijak jednoznačně neodděluje. Snaha vytvořit dvě jednoznačné pohlavní kategorie je snahou sociální, nikoli přírodní.

či fotbal, dívku na gymnastiku nebo na balet. Dívky na děti klást, budou rozdílné. Mnohé dívky uctívají, uctívají takovou volnost jako chlápci, nechtějí dělat sporty, které jsou považované za mužské. Některé nesmí např. s partou rodiče, nechtějí je třeba mezi sebe to nezakazují rodiče, nechtějí je třeba mezi sebe a hřísti za domem. Existují i dívky, které se z ur- že se obávají, že by kvůli nim nebyly dostatečně laveského oddílu, protože se bojí, že si vytvářejí může atraktivní.

ských a mužských těl na přírodu tedy není tak vždy i těly sociálními. Jsou ovlivněna způsobem což jsou praktiky, které závisí na společenském zoničná vzpomínka z dětství, kdy si dívka uvědo- nehodí a svou sestřenicí a bratrance hodnotí jako (čelí čaru mezi skupinou žen a skupinou mužů. Ne- at) než žena. Ještě složitější je to na úrovni toho, co da je jedinec muž, nebo žena, závisí z biologického hormonech (estrogeny a androgeny) a genech (XX, malé procento dětí se rodí s genitáliemi, ze kterých ta jsou dívkami, či chlápci, existuje mnoho jedinců, ale, geny a hormony – není zcela konzistentní. Na ověk, ať muž, nebo žena, prožije život, aniž by to v- adě, že se např. vrcholová sportovkyně. U těch se za- případě, že se zjistilo, že genetická výbava sportov- ma ze závodů vyloučena. Tento příklad zde uvádíme základní předpoklad, na kterém stojí esencializující odvozuji odlišné vlastnosti žen a mužů od biolo- na biologické od sebe totiž kategorií mužů a kategorií la. Snaha vytvořit dvě jednoznačné pohlavní katego- rodní.

Teorie sociálního učení

Zazana na přírodu příliš nevěří. Z vlastní pedagogické praxe i ve svém okolí zná holky a kluky, muže a ženy, kteří stereotypním představám o mužských a ženských vlastnostech vůbec neodpovídají. A dokonce i ti, kteří jim většinu času odpovídají, se někdy chovají v určité situaci zcela nečekaně, jako by z genderových hranic vystou- ptavkách krátké pletení a háčkováním, tedy činnosti typickou dnes spíše pro babičky. Nejřív na něj všichni včetně vyučujících pohlíželi skrz prsty, ale později se stal velmi oblíbeným, protože uměl udělat nejrůznější barevné náramky, uměl vyrobit háčko- vané míčky apod. Najednou nikoho ani nenapadlo, že pletení a háčkování by měla být dívčí záležitost.

Zazana se domnívá, že hlavní je, aby děti dostaly dostatečné množství pozitivních a různorodých vzorů. Aby viděly, že muž na rodičovské dovolené a žena-odbornice na počítače nejsou žádná protimluv, ale naopak progresivní lidé, kteří si našli svou cestu a nenechali se spoutat genderovými stereotypy. Zuzaniny názory jsou blízké pří- stupu sociálně-psychologicky orientované teorie sociálního učení (dítě se učí nejrůz- nějším sociálním rolím včetně těch genderových). Tato teorie vysvětluje, proč se chlápci a dívky tak záhy začínají chovat odlišně. K formování chování dětí dochází prostřednictvím posilování určitých modelů jednání, tzn. že dítě je chváleno za to, co udělá dobře, a káráno, když se chová nevhodně. To se samozřejmě netýká jen gen- deru, ale všech možných oblastí chování. Genderové rozdíly jsou vytvářeny a upevño- vány tím, že dívky jsou chváleny za jiné projevy než chlápci. K tomu dochází již velmi brzy po jejich narození, což může mít za následek relativně rychle utvořené rozdíly v chování již velmi malých dětí rozdílného pohlaví. Například agresivní chování vy- volává rozdílné reakce u dospělých v závislosti na tom, jakého pohlaví je dítě projevu- jící agresi. To zpětně ovlivňuje frekvenci a podobu agresivního chování dětí. Právě tímto odměňováním a trestů udílených nejbližší rodinou, širším okolím, ale i zpro- středkovaně např. médií pomáhá dítěti vytvořit si představu o souboru vlastností při- slušných genderovým rolím. Další důležitou složkou této teorie je učení se pozorov-áním, což znamená, že děti se mohou učit pozorováním druhých a uchovávají poznatky o tomto chování, tedy i o genderových rolích, aniž by si je samy přímo vy- učily. Děti obvykle vědí a umí víc, než kolik dávají najevo, včetně dovedností a vě- domostí stereotypně spojovaných s druhým pohlavím. Teorie sociálního učení se také zabývá faktem, že chlápci se striktněji než dívky vyhýbají chování a věcem, které jsou považovány za příslušující druhému pohlaví. Je tomu tak proto, že posilování a před- kládané modely chování obsahují silné poselství určené chlapcům. Toto poselství jim říká, jako je cena za připojení se k tomu, co je považováno za ženské. V tomto směru

1
Dívčím patří pochvaly
typu: »Ty jsi naše
roztomilá princezna. Tobě
to tak sluší.« Chlápčům se
dostává genderovaných
ocenění např. za
neprojevení emoci:
»To je už velký chlap, že
nebrečí.« Negativní
hodnocení (sankce) může
vypadat následovně:
»Tomuhle neporádku
říkáš divčí pokojček?«
pro dívky, pro chlápce
např.: »Nefňukej a koukej
to udělat, chováš se jako
baba.«

jsou pak privilegované skupiny (chlapci, muži) více spoutány normami než skupiny nepřilegované (dívkyně, ženy). Pokud se totiž příslušník privilegované skupiny přihlásí k charakteristikám skupiny nepřilegované, je to pro systém větší ohrožení, než když se nepřilegovaný snaží dosáhnout výsad privilegovaných. Jde totiž o zpochybnění hodnoty privilegii, a tím celého systému.

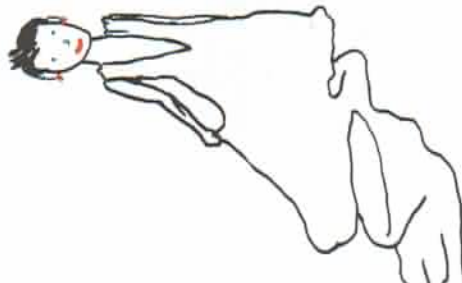

Aktivita Vzpomínka z dětství

Když jsem byl malý, sledoval jsem maminku, jak si lakuje nehty. Moc se mi líbilo, že si na sebe může malovat, a chtěl jsem to také. Po delším přemlouvání mi maminka jeden nehet nabarvila. Odpoledne přišli na návštěvu příbuzní. Strýc uviděl můj nalakovaný nehet a začal se mi smát a dobírat si mě. Teta kroutilila hlavou a říkala: No fuji!

Genderové stereotypy svazují samozřejmě nejen dívky, ale i chlapce. V určitém ohledu jsou pravidla pro chlapce dokonce přísnější, sankce za porušení norem tvrdší. Pokud má dívka zájmy, které jsou považovány za chlapecké, bude je okolí tolerovat pravděpodobněji než v případě, kdy má chlapec zájmy dívčí.

Základní myšlenka teorie sociálního učení, že děti se učí prostřednictvím pozorování druhých a napodobováním pozitivních rolových modelů ve svém okolí, je vlastní mnoha pedagogickým postupům zaměřeným především na malé děti. Tyto pedagogické přístupy kladou důraz na nesexistickou výchovu, tzn. na takovou výchovu, ve které není ani jedno pohlaví zvýhodňováno, nejsou zdůrazňovány rozdíly mezi pohlavími, ale naopak je kladen důraz na individuální zájmy, schopnosti a volby, které nekopírují genderové stereotypy. Nesexistická výchova je založena na 1) modelování nesexistických způsobů chování, 2) nabídce nesexistického kurikula a učebních materiálů (knihy, obrázky, texty), které vyrovnávají a nesterotypním způsobem prezentují a oslovují chlapce i dívky, ženy i muže, a v neposlední řadě 3) na užívání nesexistického jazyka a způsobu myšlení. Zjednodušeně řečeno, nesexistická výchova podtrhuje význam prezentování genderově nesterotypních vzorů; klade důraz na podporu dětí v tom, aby trénovaly všechny schopnosti, nejen ty, které jsou považovány za doménu jejich pohlaví (např. matematika, fyzika a informatika je vnímána jako stejně vhodná pro chlapce i dívky); problémy dětí nikdy neodvůdňuje jejich pohlavní příslušností, takže se zde nesečkáme s výrokem typu: »Zlobí, protože je to kluk.« nebo: »Na fyziku holky nemají buňky, nepochopí to, takže jim nezbyvá, než se to naučit zpaměti.« Takoveto výroky totiž způsobují větší toleranci k těmto nedostatkům či prohřeškům, a tím demotivují děti v úsilí o zlepšení. Stávají se sebenaplňujícím proctvím. Tak dlouho se o chlapcích říká, že jsou zlobiví a že je třeba to chá-

chlapeč, muži) více spoutány normami než skupiny přiklad se totiž příslušník privilegované skupiny přeprivilegované, je to pro systém větší ohrožení, než zahnout výsad privilegovaných. Jde totiž o zpochybnutí systému.

„maminku, jak si lakuje nehty. Moc se mi líbilo, učel jsem to také. Po delším přemlouvání mi mamince přišli na návštěvu příbuzní. Strýc uviděl, že mi smát a dobírat si mě. Teta kroutila hlavou a říkala: „amozřejmě nejen dívky, ale i chlapci. V určitém věku dokonce přísnější, sankce za porušení norem jsou teré jsou považovány za chlapecké, bude je okolí připadé, kdy má chlapec zájmy dívčí.“

Učení, že děti se učí prostřednictvím pozorování a tívnicích rolových modelů ve svém okolí, je vlastní zaměřeným především na malé děti. Tyto pedagogické výchovy, tzn. na takovou výchovu, ve kterém, nejsou zdůrazňovány rozdíly mezi pohlavím a na individuální zájmy, schopnosti a volby, které se existická výchova je založena na 1) modelování a) nabídce nesexistického kurikula a učebních materiálů vytvořených a nestereotypním způsobem přizpůsobených i mužem, a v neposlední řadě 3) na užívání nesexistického. Zjednodušeně řečeno, nesexistická výchova genderově nestereotypních vzorů; klade důraz na všechny schopnosti, nejen ty, které jsou považovány za matematické, fyzika a informatika je vnímána (dívky); problémy dětí nikdy neodvívá jejich (dívky) nesetkáme s výrokem typu: »Zlobí, protože je to nemají buňky, nepochopí to, takže jim nezbyvá, než výroků totiž způsobují větší toleranci k těmto nedostatkům dětí v úsilí o zlepšení. Stávají se sebenaplňujícími chlapci říká, že jsou zlobiví a že je třeba to chá-

„u v určitém smyslu tolerovat, až nakonec nemůže být divu, že bývají skutečně zlobivější než dívky. Stejně tak pokud dívkám od malička tvrdíme, že nemají buňky na matematiku a fyziku a nedokážou logicky myslet, a každou jejich špatnou známku považujeme nikoli např. za důsledek nedostatečné přípravy či zbrklosti apod., ale za důkaz toho, že »holky na to prostě nemají«, je celkem logické, že mnoho dívek to od rána o matematiku odradí, nebudou se matematické věnovat, a tudíž v ní nebudou mít ani dobré výsledky.“

„Ale některé holky to neodradí. Naopak, tuhle jsem potkala jednu dívku ze své třídy a ona říká, že na vysvětlění bude mít dvojku z češtiny, chemie a biologie a teď ještě bojuje, aby měla jedničku z matematiky, kde to má zatím mezi jedním a dvěma. Říkala jsem jí, že dvojka je taky dobrá známka. A ona mi říká: »Ale já chci mít jedničku, protože všichni si myslí, že holky na to nemají, tak chci ukázat, že to není problém.«
bude se dá říct, že pro některé holky je to spíš motivace.“

„Učitelé jsou výjimky, ale je těžké bojovat proti všem, zvláště proti předškolním vyučujícím. Ti jsou totiž v silnější pozici než děti, mají autoritu, takže bych se bála spíš toho, že víc bude těch, které to raději hodí za hlavu, než by někomu něco dokazovaly.“

„...tak kdy je, že když jsem to řekla, tak hned jsem si, že bude nějaký zájem o svůj předmět, ale on mi říká: »Když jsi chybný talent, tak to chceš sportovním. Klidně jít tuhle na tenisu dělat.«“

„To je právě ten problém. Pro holky je pak těžké dokázat učitelům a učitelkám s takovým názorem, že jsou v něčem skutečně dobré. Když podají dobrý výkon, mávne se nad tím rukou s tím, že to nepochopily, ale jen nabířovaly. A mimochodem, proč jsi jí vlastně říkala, že dvojka je taky dobrá známka?“

Sebenaplňující prorocství

„koncept sebenaplňujícího prorocství rozvinul v sociologii Robert K. Merton (2000, str. 116–117). Počátkem sebenaplňujícího prorocství je mylná definice situace, která vytváří nové chování, kvůli kterému se původně mylná představa stane pravdivou. Typickým příkladem je prorocství o krachující bance. Rozzkřikne-li se, že nějaká banka krachuje, většina lidí, kteří v ní měli úspory, se pokusí své peníze z banky vybrat. Tím je nastanou těžkosti a banka může skutečně zkrachovat. Podobně můžeme vnímat i situace vztažené mezi ženami a muži. Pokud se ženy a muži každodenně utvrzují v tom, že si nemohou rozumět, protože jsou tak rozdílní, jako by byli z jiných planet (např. Mars a Venuše), nakonec mají mnozí a mnohé skutečně problém komunikovat, neboť při komunikaci předem předpokládají neporozumění a konflikt.“

Výkon i chování kluků a holek ve škole se stává součástí tzv. doing gender. Doing gender lze definovat jako takové chování, které pokládají aktéři a aktérky stejně jako jejich okolí za přiměřené právě pro ženy (dívkky), nebo muže (chlapce). Obvyklý výrok, který má vyjádřit, že děti mají v závislosti na pohlaví vrozené dispozice k určitému chování – »Kluci zlobí, protože jsou to kluci. Holky nejdě matematika, protože jsou to holky.« – můžeme parafrázovat a říci: »Kluci zlobí, aby byli kluky./Holky nejdě matematika, protože chtějí být holkami.« Děti již od předškolního věku myslí, chovají se, cítí a dělají věci genderovými způsoby, které ovlivňují, jak se děti vztahují k sobě navzájem i ke vzdělávání, jak si plánují život, jak interpretují svět. Spořádaný kluk, který neudělá během celého školního roku ani jeden malý průšvih, stejně jako holka, která exceluje v matematice, fyzice, nebo dokonce počítacích, dávají svým způsobem všanc svou genderovou identitu. Vystavují se riziku, že o nich jejich vrstevníci a možná i dospělí řeknou, že to nejsou normální kluci a holky.

Tato tendence se obzvlášť silně projevuje v období dospívání u dívek. Být »správnou«
dospívající dívkou znamená podle diktátu naší kultury, který můžeme sledovat např. v dívčích časopisech, v první řadě zajímat se o kluky, být pro ně přitažlivá, dbát na svůj vzhled. Doing gender dospívajících dívek se točí především kolem heterosexuálních vztahů a ty jsou definovány jistou necrovností. Pro dívku se jakoby nehodí, aby excelovala v oblastech, které jsou vnímány jako mužské. Pokud by v nich vynikala, ohrožuje tím svou přitažlivost (v té podobě, jak ji definuje naše společnost). Toto vše se však neodehrává na vědomé úrovni, obvykle jde o nevědomé chování, nikoli o kalkul. Dispozice k takovému chování se ukládají do dětí od narození, zapisují se do jejich těl a jsou jakousi nevědomou základnou pro způsoby reakcí v různých situacích, které se potom jeví jako přirozené a nevyhnutelné.

Doing gender

Doing gender je koncept, který představili Candance West a Don H. Zimmerman (1987). Jde o teorii, která se řadí k interpretativním přístupům v sociálních vědách. Interpretativní sociologické směry předpokládají, že sociální skutečnost není člověku objektivně dána, ale je předmětem neustálé a nezbytné interpretace, odvozuje se od každodenního prožívání a interakčních aktivit. Sociální jevy proto není možné zkoumat samy o sobě, ale je nutné klást důraz na vědomé strukturující aktivity sociálních aktérů a aktérek. Tento koncept pojednává gender jako rutinní, opakované, metodické jednání. Není to trvalá a neměnná vlastnost konkrétního jedince, ale způsob reagování na určitou situaci, ve které dáváme druhým znát, že se považujeme za muže, či ženy.

...le se stává součástí tzv. doing gender. Doing gender, které pokládají aktéři a aktérky stejně jako jeiny (dívký), nebo muže (chlapce). Obvyklý výrok, vislosti na pohlaví vrozené dispozice k určitému jsou to kluci. Holčám nejde matematika, protože ovat a říci: » Kluci zlobí, aby byli kluky./Holčám ýt holkami.« Děti již od předškolního věku myslí, avými způsoby, které ovlivňují, jak se děti vztahují k si plánují život, jak interpretují svět. Sporádaný školního roku ani jeden malý průsvih, stejně jako fyzice, nebo dokonce počítačích, dávají svým způmítu. Vystavují se riziku, že o nich jejich vrstevníci jsou normální kluci a holky.

...rojevuje v období dospívání u dívek. Být »spráí podle dikta tu naší kultury, který můžeme sledovat í řadě zajímat se o kluky, být pro ně přitažlivá, dbát spívajících dívek se točí především kolem heteroseány jistou nerovnosti. Pro dívku se jakoby nehodí, jsou vnímány jako mužské. Pokud by v nich vynírost (v té podobě, jak ji definuje naše společnost), řdomé úrovni, obvykle jde o nevědomé chování, ním chování se ukládají do dět od narození, zapisují řdomou základnou pro způsoby reakcí v různých stpřirozené a nevyhnutelné.

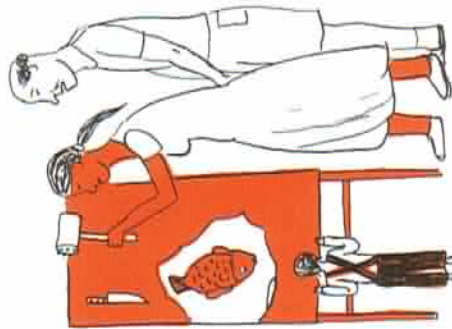
...představili Candance West a Don H. Zimmermann í k interpretativním přístupům v sociálních vědách. éry předpokládají, že sociální skutečnost není člo řdomém neustálé a nezbytné interpretace, odvozuje í interakčních aktivit. Sociální jevy proto není možné tné klást důraz na vědomé strukturující aktivity soci koncept pojednává gender jako rutinní, opakované, alá a neměnná vlastnost konkrétního jedince, ale zpó í, ve které dáváme druhým znát, že se považujeme za

Poststrukturalismus a kritika teorie sociálního učení

...sociálně vzdělávání vycházející z teorie sociálního učení genderovým rolím je za- bohueno na zpřístupňování nesexistických rolí dětem (děti např. budou obklopeny ob- řáky dívek hrajících fotbal, chlapců vařících v dětské kuchyňce, mužů, kteří se starají u mínička, a žen, které si budují kariéru). Pokud budou navíc děti vedeny k tomu, aby si braly ve smíšených skupinách, aby se chlapci nevyhýbali dívkám a naopak, bu- řdou osvobozeny od normativního tlaku genderových stereotypů a přestanou se podle tich chovat. Dlouholeté zkušenosti v zemích, kde se nesexistické výchovné přístupy uplatňují, bohužel ukázaly, že děti jsou vůči nim značně rezistentní. Děti s tradičním vnímáním genderu ignorují nesexistické obrazy a texty a odolávají resocializaci a děti a tradičním vnímáním genderu se složitě prosazují ve svých vrstevnických skupi- řádkách. Nesexističtí vyučující jsou někdy rozčarováni a zmateni a přemýšlí, zda opravdu nebude něco na tom, že odlišnosti mezi dívkami a chlapci, muži a ženami jsou vrozené.

...problém však není v biologii, ale v tom, že teorie sociálního učení opomíjí některé dů- řáditě sociální mechanismy. Nesexistický přístup a nabídka rozmanitých identifikač- řádkých vzorů tvoří základ genderově citlivé výchovy, avšak je třeba jít ještě dál. Pro fe- řáditelky poststrukturalismus gender není pouze role. Gender je dynamický řáditelnsouboj představ, jednání a pocitů vztahujících se k tomu, co znamená řáditelnsouboj a dívkou na konkrétním místě, v dané kultuře a čase. V neposlední řadě řáditelnsouboj uspořádávajícím principem, který ustavuje mocenské vztahy. Je zapsán v ja- řáditelnsouboj a jeho strukturu.

...poststrukturalistických teoriích není gender navázán na jedince, není atributem řáditelnsouboj Gender je považován za performativní, to znamená, že jde vždy o činnost, řáditelnsouboj až zpětně ustavuje individuální identitu. Tím, že určitý způsob chování/čin- řáditelnsouboj neustále opakujeme, vytváří se zdání přirozenosti, samozřejmosti, nevyhnutel- řáditelnsouboj Genderově citlivá výchova musí brát v potaz také hierarchické struktury ve řáditelnsouboj ve společnosti.

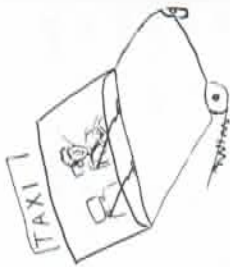

Když mi bylo osmnáct, udělala jsem si řidičák. Strašně mě to bavilo.

Otec půjčoval auto jen bratrovi. Holka za volantem je prý neřizena střela.

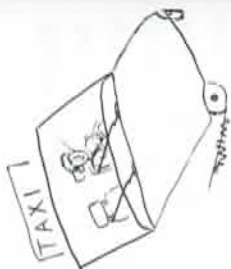
Svůj názor nezměnili, ani po tom, co bratr třikrát naboural.

Příběh o tom, jak urputně můžou stereotypy sedět v hlavě, ale i o tom, že je možné je přemoci

Tento příběh nám říká, že výchova nefunguje jako jednoduchý proces příčin a následků. Někdy nemůžeme s jistotou říci, že chlapec, kterému budeme odmalíčka říkat, že je raubíř a že se pro něj nehodí brečet, nebude skutečně schopen vyjadřovat emoce, a že dívka, které budou od narození tvrdit, že jejím hlavním životním úkolem je, aby byla krásná a do břese se vdala, nebude mít v hlavě nic jiného než vдавky. A ani obráceně nemůžeme očekávat, že děti, kterým předložíme genderově nestereotypní vzory, se budou chovat genderově zcela svobodně.

Jedním důvodem je to, že na děti působí mnoho vlivů z různých stran a tyto vlivy jsou často protichůdné. Něco jiného může říkat tatínek, něco jiného maminka, to zas může být v rozporu s tím, co říká vyučující nebo jiné děti. V rozporu může být i to, co jeden a tentýž člověk říká a co dělá. V případě genderu se setkáváme poměrně často s tím, že lidé dělají mnoho věcí, které jako by nebyly v souladu s jejich genderem, ale když potom o těchto věcech mluví, prezentují je tak, aby nevybočovali. Tak například žena, která má jako koníček bojová umění, říká, že to dělá, aby si zlepšila postavu, nebo muž, který rád vaří, neřekne, že to dělá proto, aby byla rodina spokojená, ale bude o své kuchařské zálibě mluvit jako o velkém dobrodružství v kuchyni či jako o experimentování a vynalézání.

Děti se tedy musí se všemi těmito paradoxy vyrovnat. Socializace není zdaleka proces, kdy by dospělí vychovávali děti. Děti samy si musí v hlavě aktivně srovnat vše, co vidí a slyší. Pokud však získají jednostranný trénink pro určitou dovednost, zatímco jiná dovednost bude zanedbávána či prezentována tak, že se pro ně nehodí, je pravděpodobné, že to bude na mnohých děti mít vliv. Většina dětí nebude chtít věnovat energii boji s těmito tendencemi.

Svůj názor nezměnil, ani po tom, co bratr třikrát naboural.

Proč jsi tak volantem afela.

1 stereotypy sedět v hlavě,

va nefunguje jako jednoduchý proces příčin a následků. U řidi, že chlapec, kterému budeme odmalička říkat, brečet, nebude skutečně schopen vyjadřovat emoce, ani tvrdit, že jejím hlavním životním úkolem je, aby bude mít v hlavě nic jiného než vdavky. A ani obrátit, kterým předložíme genderově nesterotypní vzory, svobodně.

ti působí mnoho vlivů z různých stran a tyto vlivy jeho může říkat tatínek, něco jiného maminka, to zase v vyučující nebo jiné děti. V rozporu může být i to, co dělá. V případě genderu se setkáváme poměrně často, které jako by nebyly v souladu s jejich genderem, ale luvi, prezentují je tak, aby nevybočovali. Tak například, prezentují umění, říká, že to dělá, aby si zlepšila postavu, že to dělá proto, aby byla rodina spokojená, ale luvit jako o velkém dobrodružství v kuchyni či jako

o paradoxy vyrovnat. Socializace není zdaleka proces. Děti samy si musí v hlavě aktivně srovnat vše, co vidí ostranný trénink pro určitou dovednost, zatímco jiné prezentována tak, že se pro ně nehodí, je pravděpočetí mít vliv. Většina dětí nebude chtít věnovat energii

Problém existuje také ve strukturálních bariérách. Způsob, jakým jsou naše společnosti a život v ní strukturovány, může určité skupiny osob vylučovat z určitých činností, z účasti v určitých společenských a především z účasti na užívání omezených zdrojů (ať už jde o zdroje finanční či prestižní). Často nejde ani tak o reálnou schopnost, kterou dívka nebo chlapec má, ale je to právě nastavení struktur, které jim zabírají určitý typ životní volby. Bud je ani nenapadne, že by se v životě měli vydat na dráhu genderově nesterotypní (např. kdyby chlapec šel na střední zdravotní školu a dívka na informatiku), nebo jim v tom bude nějakým způsobem bráněno. Dochází se buď s přímou diskriminací, nebo je bude od takového výběru vytrvale odrazovat rodina, vrstevnické skupiny, vyučující apod.

Genderově citlivé vzdělávání

Základem pro genderově senzitivní pedagogickou praxi je uznání toho, že na genderu záleží. Vyučující někdy tvrdí, že neposuzují děti podle toho, zda jde o dívku, nebo chlapce, že při jednání s dětmi gender naprosto nehraje roli, že posuzují jen individuální schopnosti, že se jim daří nedělat ve třídě mezi dětmi rozdíly na základě genderu ani jiných charakteristik. To ale není tak docela možné. Užíváme genderové slovy jevyk, sami hrajeme genderové role, i když je nám to někdy proti mysli, vybavují se nám genderové stereotypní úsloví apod. Gender je kategorie, která nám pomáhá rozpoznat si svůj pohled na svět, která usnadňuje orientaci ve společnosti. Gender také ovlivňuje vzdělávací zkušenost dětí, jejich výsledky i životní rozhodnutí, a proto je nedílnou součástí pedagogiky. Jde jen o to, zda ho necháme působit nevědomě, nebo zda k němu přistoupíme reflexivně a pokusíme se uplatnit takové pedagogické přístupy, které jsou založeny na principech rovnosti a především spravedlnosti. Vyučující, kteří nereflektují genderové aspekty dynamiky školní třídy, ignorují genderové struktury a nezajímají se o příčiny a důsledky genderových rozdílů, se podílí na reprodukci genderových stereotypů a především genderových nerovností vnímají jako vyučující, kteří jsou přesvědčeni o rozdílné podstatě a společenské funkci mužskosti a ženskosti.

Genderově citlivá pedagogika jako pedagogika spravedlivá

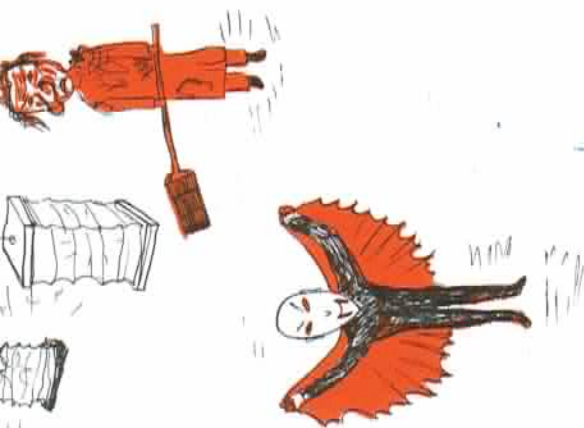
Průběh výzkumu pro genderově senzitivní pedagogiku můžeme jistě využít právě principy sociálního učení. Je třeba pokusit se ujistit děti, že gender nelimituje vzdělávací možnosti, jejich výsledky ani rozhodnutí, která děti dělají ve svých životech a životní volby u ostatních (tj. zpočtybnit sexismus). Vedle toho je však potřeba pojme

novat genderové vztahy ve třídě i ve společnosti a s dětmi o nich mluvit. Genderově citlivé vzdělávání musí být prezentováno především jako spravedlivé vzdělávání. Děti často neslyší na podněty, které zpochybňují tradiční genderová uspořádání. Dobře se už naučily, jak svět funguje, a člověk, který zpochybňuje řád, dává všanc svou autoritu. Děti mohou učitele či učitelku, kteří jim prezentují svět jinak než všichni ostatní, přestat respektovat, neboť z jejich strany mohou pociťovat ohrožení. Pokud však budou genderové vztahy pojmenovány a o genderové rovnosti a uznání práva na volbu vlastních životních strategií se bude mluvit jako o úsilí zajišťujícím spravedlnost, má mezi dětmi tento přístup větší šanci na přijetí. Zvláště mladší děti často používají genderově tradiční způsob kategorizace a přemýšlení o světě, ale mají silný cit pro spravedlnost. Součástí genderově citlivé výchovy je tedy utváření prostředí a společenských dialogů, úcty a respektu, jehož cílem je v první řadě zajištění spravedlnosti.

Aktivita Vzpomínka z dětství

Když jsem byla malá, milovala jsem karnevaly. Moje maminka byla výtvarně nadaná a ráda šla. Připravovala mi velmi originální kostýmy. Jednou jsem šla za indiana, jindy za detektiva, často jsem vyhrávala ceny za nejlepší masku. Jenže mně se to nelíbilo. Chtěla jsem jít za princeznu. Maminka mi řekla: »Podívej, všechny holky jsou tu za princezny, nikdo by si tě ani nevšiml, kdybys byla taky princezna.« Jenže já jsem nechtěla cenu za nejlepší masku, prostě jsem chtěla být alespoň jednou taky princezna. Takže jsem vlastně nikdy nebyla spokojená.

Genderově citlivé vzdělávání neznamená, že dětem zakážeme nebo znemožníme, aby si hrály s hračkami, které jsou považovány za stereotypní (dívky s panenkami, chlápci s auty). Zvláště u zpochybňování, zlehčování a zcsměšňování her a činností považovaných za tradičně »holčičí« bychom totiž mohli dosáhnout u dívek velmi negativního efektu. Mohli bychom je totiž naučit, že to, co ony samy považují za důležité, považujeme my či zbytek společnosti za nehodnotné. Vložili bychom rovnítko mezi holčičí a směšné, méněcenné. Naopak je třeba dětem ukázat, že v tom, co je považováno za »holčičí«, může být také velká síla, může to být dobrodružné a vzrušující a může to být zajímavé i pro kluky. Pokud dívky mají rády princezny, není to samo o sobě žádnou překážkou, aby se staly sebevědomými ženami, které si vědí se svým životem rady. Problém je v tom, s čím jsou obvykle princezny spojovány, jaké jsou jejich role v příbězích, které dětem vyprávíme. Děti se obvykle dozvědí, že nejdůležitější hodnotou princezen je to, že jsou krásné. Díky tomu si slouží být vysvobozeny ze zakletí, nebo dokonce zachráněny před sežráním drakem. Kdyby nebyly tak krásné, že se do nich princ či hloupý Honza na první pohled zamilují, nic by je nezachránilo. Děti často trvají spíše na formě než na ob-

ve společnosti a s dětmi o nich mluvit. Genderově váno především jako spravedlivé vzdělávání. Děti vybírají tradiční genderová uspořádání. Dobře se vědomí, který zpochybnuje rád, dává všanc svou autoritu, kteří jim prezentují svět jinak než všichni ostatní, strany mohou pocítovat ohrožení. Pokud však budují a o genderové rovnosti a uznání práva na volbu a mluvit jako o úsilí zajišťujícím spravedlnost, má i na přijetí. Zvláště mladší děti často používají genderové a přemýšlení o světě, ale mají silný cit pro spravedlnost a výchovy je tedy utváření prostředí a společnosti je v první řadě zajištění spravedlnosti.

sem karnevaly. Moje maminka byla výtvarně velmi originální kostýmy. Jednou jsem šla za indičkou vyhrávala cny za nejlepší masku. Jenže mně se princeznu. Maminka mi řekla: »Podívej, všechny by si tě ani nevšiml, kdybys byla taky princezna.« nejlepší masku, prostě jsem chtěla být alespoň jed- vlastně nikdy nebyla spokojená.

znamená, že dětem zakážeme nebo znemožníme, nu považovány za stereotypní (dívký s panenkami, hubování, zlehčování a zesměšňování her a činností dětí). bychom totiž mohli dosáhnout u dívek velmi tom je totiž naučit, že to, co ony samy považují za etek společnosti za nehodnotné. Vložili bychom rovné. Naopak je třeba dětem ukázat, že v tom, může být také velká síla, může to být dobrodružné uave i pro kluky. Pokud dívky mají rády princezny, každou, aby se staly sebevědomými ženami, které ohlém je v tom, s čím jsou obvykle princezny spoj- běžích, které dětem vyprávíme. Děti se obvykle do- ou princezen je to, že jsou krásné. Díky tomu si za- akleti, nebo dokonce zachráněny před sežráním ásné, že se do nich princ či hloupý Honza na první chrátilo. Děti často trvají spíše na formě než na ob-

abu. Pokud mohou zůstat princeznami, budou dívky klidně rády aktivní, podni- kové a chytré. Je však na dospělých, ať už rodičích či vyučujících, aby nabídli i ta- kové příběhy, v nichž bude role princezny (či jiné ženské postavy) spočívat i v ně- čou jiným než být oslnivě krásná. Karneval pak může být místem, kde lze ukázat, že nejruznější identity lze vrstvit a skládat, aniž by jedna druhou ohrožovaly. Můžeme mít indiánskou princeznu či princeznu, která se rozhodla stát se detektiv- kou a vypátrat sluj, kde se ukrývá nebezpečný drak. Děti mohou samy vymýšlet ne- slední pohádkové příběhy, ve kterých si vytvoří postavy, které ztělesňují to, na čem dětem záleží. Ve třídě je pak možné diskutovat o tom, jak a proč se různé postavy v pohádce chovají určitým způsobem, zda by to mohlo vypadat i jinak, co by se odní na tom líbilo a co zase ne.

Jak pojmenovat gender

zájem dětí o gender lze vzbudit tím, že se sami budeme živě zajímat o jejich vlastní zkušenosti a znalosti. K tomu můžeme kromě diskuse využít například různých tech- nik tvorivé pedagogiky, ve které můžeme nejen mluvit o genderu, ale můžeme si o genderem i hrát. Můžeme jen tak na zkoušku okusit, jaké to je být v různých rolích o genderovým obsahem, můžeme prožít jejich výhody i nevýhody, můžeme zažít na vlastní kůži omezení, která nejrůznější role a situace skýtají. Velmi cenný je i prožitek toho, jak na nás reaguje okolí, pokud jsme v určité roli či na určité pozici. Dvědomíme si potom, že mnohé z toho, co považujeme za bytostně spjaté s těmito rolími a pozicemi, nevyhovívá ani tak o nás samotných, jako o tom, jak nás vnímají druhí, jak s námi jednájí a k jakým nás vedou strategiím.

V rámci těchto her je možné nejen rozšířit znalosti dětí o genderu, lze také poukázat právě na svazující moc stereotypů a na pozitivní jejich překračování, které vede k větší rovnosti. Zdůrazňování pozitivních poselství genderové rovnosti přispěje k akcepto- vaní této strategie. Děti se nejen dozvědí, ale také si vyzkouší, že gender nemusí limi- tovat jejich myšlení, chování, ani to, co mají rády. V rámci hry můžeme zjistit, co vní- mají jako problematické, příjemné i nepříjemné, záladné, bezpečné či nebezpečné na skutečnosti, že je někdo chlapcem, nebo dívkou. Se staršími žáky a žáčkyněmi můžeme využít i různých průzkumů, např. anket ve třídě i mimo ni. Genderově citlivě učít zna- mená podrobit třídu neustálému studiu, abychom poznali naladění třídy, abychom věděli, jak žáci a žáčky přijímají myšlenky genderové rovnosti, co vnímají jako pro- blém a co je naopak podle nich zcela neproblematické, jaké mají pochybnosti a o čem tyto pochybnosti pramení.

Co se stane, když opustíme školní lavice

K vytvoření genderově spravedlivé společnosti samozřejmě nestačí, aby ve školách byly naplňovány principy rovných příležitostí pro dívky a chlapce. Genderová socializace probíhá na mnoha úrovních a škola je jen jednou z nich. Zároveň je socializace jen jedním z mechanismů, kterými se reprodukuje genderové nerovnosti. Děti, kterým nabídneme vizi světa přesahující stereotypy a zpochybnující hierarchie založené na kategorii genderu, vyjdou ze školních lavic do společnosti, která vůbec není k ženám a mužům spravedlivá. Ve výuce je také nutné připravit děti na to, že se samy musí do procesu vytváření spravedlivé a nediskriminující společnosti zapojit. Genderově pozitivní výchova je součástí výchovy k občanské angažovanosti a žáci a žákyně z ní mohou čerpat poznatky, které využijí k zapojení do občanské společnosti. Vyučující tak mohou spojit své síly s nevládními organizacemi, které řeší nejrůznější sociální problémy s genderovými aspekty a které často nabízejí i přednáškovou činnost. Žákyně a žáci se pak naučí, že společnost není přírodním dílem, ale výsledkem lidské činnosti. Všichni se podílíme na jejím fungování a máme možnost ji ovlivňovat.

Principy rovných příležitostí ve vzdělávání se týkají nejen genderu, ale i dalších kategorií, jako je etnicita, sexuální orientace, věk, náboženské smýšlení apod. Tato témata lze ve výuce spojovat a všimnout si toho, že mnohdy fungují podobně. Sexismus, tedy přesvědčení o biologicky dané nespůsobilosti určitého pohlaví k nějaké činnosti, je v podstatě stejným principem jako rasismus. Ten totiž tvrdí, že určitá rasa je v jistých směrech biologicky nedostatečně vybavena, čímž je ospravedlňováno nadřazování jedné rasy nad jinou. Má také podobné projevy jako agcismus, tedy diskriminace lidí na základě věku. Diskriminace gayů a leseb velmi úzce souvisí s genderovými normami, s očekáváními, která vůči ženám a mužům společnost má a která jsou často utužována v heterosexuálním soužití. Citlivost k odlišnostem a sociálním nerovnostem přispívá k tříbení kritického myšlení a aktivnímu občanskému životu.

Použitá literatura

- Beauvoir, S. de: Druhé pohlaví. Orbis, Praha 1966.
Lorber, J.: Věřit znamená vidět. Biologie jako ideologie. Sociální studia, 2, 2005, str. 91–113.
Merton, R. K.: Studie ze sociologické teorie. Slon, Praha 2000.
Pipher, M.: Reviving Ophelia. Saving the Selves of Adolescent Girls. Ballantine Books, New York 1995.
Šmausová, C.: Proti tvrdšímu předstávě o ontické povaze gender a pohlaví. Sociální studia, 7, 2002, str. 15–27.
West, D. H., Zimmerman, C.: Doing Gender. Gender & Society, 1 (2), 1987, str. 125–151.

ni lavice

ivé společnosti samozřejmě nestačí, aby ve školách
h příležitostí pro dívky a chlapce. Genderová socializace
i a škola je jen jednou z nich. Zároveň je socializace
mí se reprodukcí genderové nerovnosti. Děti, kterým
i stereotypy a zpochybnující hierarchie založené na
hlních lavic do společnosti, která vůbec není k ženám
je také nutné připravit děti na to, že se samy musí do
nediskriminující společnosti zapojit. Genderově sen-
vy k občanské angažovanosti a záci a zákyně z ní mo-
jí k zapojení do občanské společnosti. Vyučující tak
ní organizacemi, které řeší nejrůznější sociální pro-
které často nabízejí i přednáškovou činnost. Žákyně
ost není přírodním dílem, ale výsledkem lidské čin-
m fungování a máme možnost ji ovlivňovat.

vzdělávání se týkají nejen genderu, ale i dalších kate-
orientace, věk, náboženské smýšlení apod. Tato té-
mat si toho, že mnohdy fungují podobně. Sexismus,
dané nezpůsobilosti určitého pohlaví k nějaké čin-
cipem jako rasismus. Ten totiž tvrdí, že určitá rasa je
dostatečně vybavena, čímž je ospravedlňováno nadřa-
á také podobné projevy jako ageismus, tedy diskrimi-
kriminace gayů a leseb velmi úzce souvisí s gendero-
která vůči ženám a mužům společnost má a která jsou
hlním soužití. Citlivost k odlišnostem a sociálním ne-
tického myšlení a aktivnímu občanskému životu.

raha 1986.

jako ideologie. Sociální studia, 2, 2005, str. 91–113.

rie: Slon, Praha 2000.

Selves of Adolescent Girls. Ballantine Books, New York 1995.

o-orientace povaze gender a pohlaví. Sociální studia, 7, 2002, str. 15–31

uler. Gender & Society, 1 (2), 1987, str. 125–151.

